

DLA Doktori értekezés tézisei

SZESZTAY ZSUZSA

E. CHABRIER: PIÈCES PITTORESQUES
ANALÍZIS ÉS INTERPRETÁCIÓ

Témavezető: KOMLÓS KATALIN, DSc

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok
besorolású doktori iskola

Budapest

2014

I. A kutatás előzményei

Emmanuel Chabrier nevét több, mint tíz évvel ezelőtt hallottam először Franciaországban. Azonnal magával ragadtak a számomra addig ismeretlen francia komponista szellemes zongoradarabjai. A művekkel való ismerkedésem során a hangszerkezelés szokatlan, szeszélyesnek tűnő megoldásai és az improvizatív ötletekből eredeztethető virtuóz technikai elemek világossá tették számomra, hogy Chabrier zongoraművei egészen különleges helyet foglalnak el a romantikus zongorairodalomban. Éppen ezért éreztem szükségét, hogy ezeket a műveket alaposabban megismerjem, és meg tudjam ragadni azokat a konkrét zeneszerzői és interpretációs elemeket, melyek sajátos arculatot adnak a kompozícióknak.

Amikor hazatérve próbáltam Chabrier-ről tájékozódni, szembesülnöm kellett azzal, hogy - talán a népszerű *Espana* és a *Bourrée fantasque* kivételével - a zongorairodalomnak ezeket a gyöngyszemeit gyakorlatilag nem játsszák Magyarországon. A disszertáció írását megelőző kutató munkát is jelentősen behatárolta, hogy Chabrier életműve kevésbé ismert hazánkban. Magyar nyelvű irodalom és kotta egyáltalán nem áll az érdeklődő muzsikusz rendelkezésére.

A korábbi források közül egyedül Alfred Cortot: *La Musique française du piano (1948)* című könyve tárgyalja Chabrier zongoraműveit egy külön fejezetben. Rollo Myers: *Emmanuel Chabrier and his circle (1969)* és Francis Poulenc: *Emmanuel*

Chabrier (1961) munkái elsősorban életrajzi dokumentációk, a zongoraművek általános ismertetésével kiegészítve. Ezeken kívül Roger Delage több cikke foglalkozott Chabrier zenei tevékenységének különböző irányjaival.

Eredetileg egy átfogó tanulmányt terveztem Chabrier teljes zongora opuszáról. Mivel a műveket kifejezetten zeneelméleti elemző módszerrel kívántam feltárni, túlságosan terjedelmesnek tűnt ez a terv. Ezért úgy döntöttem, hogy a témát leszűkítem Chabrier talán legjellegzetesebb zongoraművének, a *Pièces pittoresques*-nek az elemzésére.

II. Források

Az előző pontban felsorolt könyvek mellett a disszertáció legfontosabb forrása Roy Howat – ma már nálunk is kapható – *The Art of French Piano Music* (Yale University Press, 2009) című könyve volt. Hiánypótló irodalomról beszélhetünk, mely a 19. századi francia zongoramuzsikát – benne Chabrier zongoraműveinek részletes ismertetésével és elemzésével – friss szemlélettel közelíti meg. A könyv segítséget nyújtott Chabrier zongoraműveinek tematikus feldolgozásához. Kottapéldái alapján összehasonlító elemzéseket tehettem, valamint zenetörténeti előzményekre és utóhatásokra világíthattam rá.

Az analitikus feldolgozáshoz és az interpretációs kérdések taglalásához Emmanuel Chabrier: *Works for Piano* című kottagyűjteményét (1995) használtam, melynek összeállítása ugyancsak Roy Howat nevéhez kötődik. A kotta elején a legújabb kutatómunka eredményeit közli a kiadó, valamint fontos interpretációs kérdésekben próbálja eligazítani a zongoristát. Notációs és tempóbeli kérdéseket taglal, melyek közül számomra különösen hasznosnak bizonyult az az összehasonlító táblázat, ahol a kiadó Chabrier tempóit a maga által javasoltakkal veti össze. Emellett minden műhöz feltünteti a forrásokból ismert bejegyzéseket, és felhívja a figyelmet a későbbi variánsokra is.

Az elemző munkához hasznos segítségnek bizonyult még Gárdonyi Zsolt - Hubert Nordhoff: *Összhangzattan és tonalitás* (Rózsavölgyi és Társa, Budapest, 2012) könyve. A hangszerfejlődéshez Gát József: *A zongora története* (Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1964) írását használtam. A teoretikus munkához nagy segítségemre voltak Petrovics Emil: *Maurice Ravel* (Gondolat Kiadó, Budapest, 1959) és Peter Bloom: *Berlioz élete* (Osiris kiadó, 2004) könyvei.

III. Módszer

A témát három irányból közelítettem meg: zenetörténeti, analitikus és előadói nézőpontból. A *Pièces pittoresques* **zenetörténeti** megítéléséhez elengedhetetlennek tartottam Chabrier

zongoraműveinek elhelyezését a francia billentyűs zene fejlődésében. Ezért a disszertáció első és második fejezete a francia billentyűs zene, valamint Chabrier zongorastílusának romantikus előzményeiről szól. Munkamódszeremben hangsúlyos szerepet szántam a zenetörténeti események és a hangszerfejlődés nyomon követésének a 17. századtól a 20. századig, melyet kiegészítettem néhány, Chabrier zongoramuzsikájával kapcsolatban álló zongoraművészet elemzésével.

A *Pièces pittoresques* **analitikus** feldolgozása formai és harmóniai szempontok alapján történt. Az elemzésnél a klasszikus formatan és összhangzattan terminusaiból indultam ki, melyek használata több alkalommal is szűkösnek tűnt. Ezért a pontos meghatározás céljából azok tágabb értelmezését, illetve új elnevezések használatát tartottam szükségesnek.

A formatani elemzéshez olyan új terminusokat vezettem be, mint komplex háromrésztes összetett forma, két téma szabad variálása, monoritmikus motívumfejlesztés háromtagú formában, hármas tagolású variációs forma, visszatérés-jellegű öttagú forma és szonátaforma-jellegű háromrésztes forma kettős tagolással.

A harmóniai elemzés főbb szempontjai a következők voltak: tonális bizonytalanság a mű kezdésénél, a leszállított VI. fokú hang és a mollbeli VI. fok, a tritonus használata, modális és tercrokon akkordok kapcsolata, a kromatika és a szekvenciák.

Az **interpretációs** kérdések felvetését különösen fontosnak éreztem, hiszen különböző felvételeket hallgatva egészen meglepő

élményeket élhettem át. A nem megfelelő tempó, az artikuláció egyéni értelmezései és a dinamika eltérő használata erősen befolyásolták a művek élvezhetőségét. Chabrier rendkívül precízen jelölte zeneszerzői szándékait, ezért előadóként különösen fontosnak érzem a kotta értelmezésének és a hiteles megszólaltatásnak a jelentőségét.

IV. Eredmények

A disszertációban az volt az elsődleges célom, hogy rávilágítsak azokra a zeneszerzői technikákra, melyek Chabrier zongoraműveit számomra már az első halláskor oly érdekessé és különlegessé tették. Ezért az elemzés során olyan jellegzetes szempontokból vizsgáltam a műveket, melyek egyaránt bemutatják a *Pièces pittoresques* hagyományos stílusjegyekkel rokonságban álló, valamint 20. századra előremutató vonásait. A formai analízisben arra a következtetésre jutottam, hogy a zongoraciklus alapvetően a 19. századi zongoramuzsika karakterdarabjainak egyik legkedveltebb formájából, a háromtagú – A B A^v – triós formából indul ki, melyet Chabrier különböző variánsokkal saját arculatára formál. A harmóniai elemzés során a Chabrier névjegyeként is emlegetett kromatika használata a legfeltűnőbb, mellyel a komponista dallami és harmóniai invenciózussága egészen egyedi módon rajzolódik ki. Fontos eredménynek érzem a zongoraművek többnyire aszimmetrikus motivikus egységeinek bemutatását, formai táblázatokkal illusztrálva. Chabrier ritmikai és variációs ötletességének köszönhetően világosan

megragadható az az improvizációs attitűd, mely zongoramuzsikáját különlegessé teszi.

Remélem, hogy elemzésemmel sikerül felhívni a figyelmet Chabrier zongoraműveire. Talán hiánypótló tanulmányról beszélhetünk, melyet tovább lehet gyarapítani. Személyes meggyőződésem, hogy a zongorairodalomnak ezek a gyöngyszemei a jelenleginél több figyelmet érdemelnek, és méltóak arra, hogy gyakrabban elhangozzanak a hazai koncerttermekben is.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

DLA tanulmányaim alatt doktorkollégium keretében 2010. november 26-án a disszertáció első fejezetét ismertettem. 2011. április 29-én szélesebb körű előadást tartottam Chabrier életművéről, zeneműhallgatással egybekötve. Ezeken az alkalmakon tanácsokkal és ötletekkel gazdagodtam, melyek jelentősen segítették a téma széleskörű feldolgozását.

2013. március 23-án DLA koncerten eljátszottam Chabrier: *Pièces pittoresques* ciklusából a *Sous bois* és *Mauresques* tételket.